"देवी नाही, दासी नाही, वस्तू नाही, आम्ही माणस आहो"

दि. ९ जुलै रोजी पुरोगामी स्त्री संघटनेच्या पुढाकाराने पुण्यात एक मोर्चा निघाला. २० स्त्री व कामगार संघटनांच्या पाठिंब्याने. त्याचे धावते वृत्त--

---

आठ जुलै. संध्याकाळचे सहा. लकडी पूल आणि अलका टॉकीज चौक गर्दीमध्ये बुडून गेलाय. वाहनांचा धूर, नुकताच सुटलेला सिनेमा आणि फॅक्टरीजच्या येणाऱ्या एकामागून एक बसेस. अशातच चौकाच्या एका बाजूला, खरं म्हणजे कोपऱ्यात आम्ही आठ-दहा जणी फूटपाथावर उभ्या. दोन फलकासहीत.

'हम देवी भी नही, वस्तू भी नही, हम एक इन्सान है.'

'स्त्रीची अप्रतिष्ठा करणारे विकृत आहेत.

तर ती स्वस्थपणे पाहणारे नेभळट आहेत.'

आणि मेगॅफोन हातात धरून कशी सुरवात करावी या मन:स्थितीत. लोकांच्या चमत्कारिक नजरा. हल्ली कुणीही उठाव काय वाटेल ती फॅडस् करावी असाच भाव कित्येकांच्या डोळचात. त्यातच केवळ काही स्त्रियाच आपल्या प्रश्नांसाठी रस्त्यावर उभ्या. एकदा फलकाकडे आणि यानंतर जरा कीव करत आमच्याकडे दृष्टीक्षेप. अगदी स्त्रियांचेही! तरी कुतुहलाने लोक आमच्याभोवती गर्दी करीत होते. जमावाचा अंदाज घेत आम्ही अद्यापि उभ्याच. स्त्री मुक्तीच्या चर्चा आणि गप्पा बऱ्याच झालेल्या. पण आता प्रत्यक्षात समोर आव्हानं होतं ते अशा दृष्टीक्षेपाना आणि त्यामागे असलेल्या दृष्टीकोनाना.

'फसवणूक! फसवणूक! फसवणूक! ...एकदाचा मेगॅफोन बोलू लागला. आमच्यापैकी एकीने सुरवात केली. आवाजात थोडा कंप एक मिनिट दोन मिनिटे आणि आजूबाजूला जमलेल्या लोकांत जरा स्तब्धता. पांच मिनिटे "......आजचे चित्रपट करमणुकीच्या नावाखाली आपल्याला काय दाखवितात? स्त्रीची काय प्रतिमा उभी करतात? कलेच्या नावाखाली स्त्री देहाचे बीभत्स प्रदर्शन मांडणारे हे नफेखोर लोक आणि वर पुन्हा शहाजोगपणे स्त्रीला गुलाम आणि दासी समजणाऱ्या प्रतिमेचे निर्लज्ज समर्थन... ......" आवज चढत होता. लोक शांततेने लक्ष देऊन ऐकत होते......तर या सर्वाच्या निषेधार्थ उद्या एक मोर्चा ठीक......" हे वाक्य पूर्ण होतय इतक्यात गर्दीतून प्रश्न झाला. 'तुमचं सगळं पटतंय हो, भारतीय संस्कृतीला काळीमा लावणारे असं हे सिनेमावाले करतात यात शंकाच नाही. पण तुम्ही स्त्रियांचही काही चुकत नाही का हो? यासाठी तुम्ही काय करणार आहात?'

बऱ्याच जणांच्या मनातून आपलाच प्रश्न बाहेर पडल्याची कुजबूज. आणि मग असे एकामागून एक अनेक प्रश्न उपस्थित होऊ लागले. आमच्या परीने आम्ही त्यांच्या शंकांचे निरसन करीत उद्याच्या मोर्चासाठी काढलेला हा प्रचार दौरा मोठचा उत्साहाने पुढे नेला. उत्साह एवढचासाठीच की लोक विचार करायला तयार होते, पुरोगामी विचार समजून घ्यायला उत्सुक होते. अलका टॉकीज चौक, शनिवारवाडा अशा गजबजलेल्या ठिकाणी तर चक्क जमलेल्या लोकांच्यात मोठ्या प्रमाणावर वादविवाद, चर्चा सुरू झाल्या!

९ जुलै १९७८

नऊ जुलै, दुपारचे साडेतीन. घाई गडबडीने एकेकजण मंडईतील टिळक पुतळाजवळ येऊन दाखल होत होते. मोर्चा पुरोगामी स्त्री संघटनेने जरी पुढाकार घेऊन आयोजित केला असला तरी इतर पुरोगामी संघटनाही नियंत्रित केले होते. त्याप्रमाणे जवळ जवळ वीस संघटनांनी त्याला आपला पाठिंबा नोंदविला होता. काही जण मोर्चातही सहभागी झाले होते. ठीक साडेचार वाजता मोर्चाला सुरवात झाली. आमची भूमिका स्पष्टपणे मांडणारे वीस एक फलक हातात घेऊन सुमारे शंभर स्त्रिया व शंभर पुरुष जोरदारपणे घोषणा देत–

'स्त्री देहाचे प्रदर्शन–बंद करा, बंद करा'
'स्त्री मुक्तीकी ए ललकार–'

... ...

'नफाबाजोपर हल्ला बोल'
'सिनेसृष्टीपर हल्ला बोल'
'जाहिरातबाजोपर हल्ला बोल'

... ...

पुढे चालले होते. प्रत्येक पावलागणिक स्त्रियांचा आवेश वाढतच होता, लक्ष्मीरोड–केवळ नफा हेच प्राणत्व मानणारी पुण्यातील प्रसिद्ध पेठ–प्रक्षुब्ध स्त्री–पुरुष प्रभावीपणे गल्लाभरूपणा करणाऱ्यांच्या निषेधार्थ घोषणा देत होते. शेवटी नटराज टॉकीज समोरील चौकात मोर्चाचे जाहीर सभेत रूपांतर झाले. आमची भूमिका जास्त स्पष्टपणे मांडणारी पाच सहा वक्त्यांची भाषणे झाली. भांडवली समाजव्यवस्थेच्या निषेधार्थ एक प्रतिमा जाळण्यात आली व मोर्चाचे विसर्जन झाले.

मोर्चामागील भूमिका

चित्रपट, साहित्य- कथा, [illegible]- यातून सातत्याने चित्रित होत असलेली स्त्री, देवता तरी आहे किंवा उपभोग्य वस्तुतरी. पण स्त्री ही देवता किंवा वस्तु नसून व्यक्ती आहे. तिला समाजात देण्यात येणारे दुय्यम स्थान आम्हाला अजिबात मान्य नाही. व्यक्ती म्हणून समाजातील प्रत्येक [illegible]–स्त्री व पुरुष यांना निश्चित स्थान दिले गेले पाहिजे हा आमचा आग्रह आहे.

परंतु केवळ नफ्यासाठीच चालणाऱ्या या साऱ्या व्यवस्थेचाच चित्रपटसृष्टी हा एक अविभाज्य भाग आहे. चित्रपट निर्मात्यांना कसबका असतो सरल सरळ धंदा. त्यामुळे प्रेक्षकांना खुश ठेवायचं, त्यांचं श्रद्धा स्थान आढळ ठेवायचं, परंपरागत स्त्रोतांच्या कल्पनांना गोंजरायचं, शुभअशुभाच्या कल्पनांचा वापर करायचा असले प्रकार ते नेहमीच करीत असतात. आणि या करमणुकीच्या व्यापारात वापरला जातो स्त्रीचा देह. तिचं उघडं वाकडं प्रदर्शन ! ग्रामीण, श्रमिक, आदीवासी स्त्रीच्या पेहरावाचा, चालीरीतीचा विपरित स्वरूपात वापर करून स्त्रीचे उत्तान दर्शन, विकृत चित्रण. आणि पुन: तिला 'माता' 'बहेन' 'देवी' ठरवून याचं निर्लज्ज समर्थन ! कोणत्याही जागृत स्त्रीला हे सहन होणार नाही. दुसरे महत्त्वाचे, आजच्या परिस्थितीत जागेची टंचाई, बेकारी, भाववाढ, पैशाची कमतरता अशा कित्येक अडचणींनी गांजलेल्या, या चक्रात अडकलेल्या माणसाला ही चित्रपटसृष्टी कुठल्या तरी निराळ्याच जगात घेऊन जाते. वास्तवतेत प्रत्यक्षात रहावयास एक खोलीसुद्धा मिळणे अशक्य असणारा प्रेक्षक सिनेमातील अलीशान बंगले, गाड्या, श्रीमंती पाहून निष्कारणच काही काळ सुखावतो. स्वप्नरंजनात गुंतून पडतो. आपल्या निराधार आशा आकांक्षाना पुन: एकदा गोंजारतो. आपले जीवन मरणाचे प्रश्न तो विसारतो. किंबहुना त्याच्या रोजच्या प्रश्नापासून, त्याच्या विरोधात उभे रहाण्यापासून, बाजूला ठेवण्यासाठीच ही भांडवली समाजव्यवस्था अशी करमणूक निर्माण करीत असते. विकृत करते. स्त्री देहाची वस्तु होणं, माणसाचं माणूसपण नष्ट होणं हे या प्रक्रियेत सहजगत्या घडत असतं.

चित्रपट सृष्टीबरोबरच [illegible] जगही याबाबतीत मागे नाही. [illegible] जाहीरातीसाठी त्यांना लागत असते [illegible] वस्तुच्या विक्रीसाठी, जास्तीतजास्त नफा [illegible] [illegible]रोजपणे स्त्री देहाचा वापर. [illegible] जिथे वस्तु बन [illegible] देत.

([illegible] ३७ पहा)